

De Grote Oosthoek

Encyclopedie en woordenboek

Deel 14

Moti t/m onbesuisd

6653

Winkler
Rijksuniversiteit te Utrecht
afn. Diergeneeskunde

Oosthoek's Uitgeversmaatschappij BV/Utrecht

1979

zijn ontstaan, en voor vernauwingen in de neusgaten, veroorzaakt door een scheefstaand neustussenschot.

neus'doek, m. (-en), (gew.) zakdoek.

neus'gat, o. (-en), elk van de beide uitwendige openingen van de neusholte.

neus'haai, m. (-en), (ook: haringhaai), *Lamna nasus*, een tot 3,5 m lange, soms ook langs de Ned.-Belg. kust waargenomen haaiesoort uit de orde neushaai-vormigen.

© De neushaai bewoont de oostelijke Atlantische Oceaan van de Noordkaap tot Marokko, de Middellandse Zee, en bereikt de oostelijke VS. Het is een forse, donkerblauwachtige haai met lichte buik, gekenmerkt door vijf matig grote kieuwspleten, het ontbreken van vinstekels, een kleine aars- en tweedevin, een boven de borstvinbasis gelegen rugvin, en driepuntige tanden. Hij leeft van vissen en inktvissen, en is voor de mens ongevaarlijk.

neus'haai-vormigen, v./m. (mv.), *Lamniformes*, een orde van haaien.

© De neushaai-vormigen zijn gekenmerkt door vijf paar kieuwspleten, een matig grote tot kleine aarsvin, en het ontbreken van vinstekels. Soorten die in de Noordzee worden aangetroffen: neushaai, reuzehaai, voshai, hondshaai, kathaai, toonhaai, gladde haai en ruwe haai.

neus'hanger, m. (-s), → harnasmannetje.

neus'holte, v. (-n, -s), 1. de holte in de schedel van de gewervelde dieren waarin het reukorgaan ligt; 2. de holte die de inwendige ruimte vormt van de neus.

neus'hoornadder, m. (-s), *Bitis nasicornis*, een gifslang uit de familie van de adders (*Viperidae*).

neus'hoornkever, m. (-s), *Oryctes nasicornis*, een insect uit de familie van de bladsprietigen (*Scarabaeidae*), verwant met de meikever. Afb.p.325.

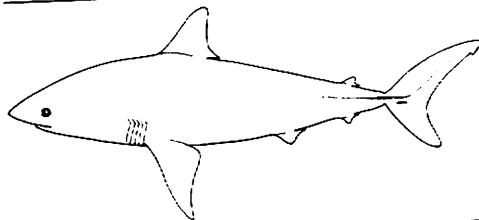
neus'hoorns, m. (mv.), (ook: rinocerossen), *Rhinocerotidae*, een zoogdierenfamilie, behorend tot de orde onevenhoevigen.

© De neushoorns omvatten vijf soorten. Het zijn grote en zware dieren (maximumgewicht 5 ton), met korte en vrij dikke poten; alle voeten hebben drie tenen en zijn voorzien van hoefachtige nagels. De huid is vrij dik en soms gedeeltelijk verhoornd. De bovenlip is zeer beweeglijk. De familie wordt voornamelijk gekenmerkt door het bezit van hoorns op de neus; meestal zijn dat er 1-2; de hoorns kan ontbreken bij het wijfje (zeldzaam). De hoorns zijn op-perhuidverhoorningen, zonder benige ondersteuning, en zij groeien voortdurend door, worden steeds gewet, en groeien ook na verlies of breuk weer aan. De in Azië aan de hoorns toegeschreven werking als afrodisiacum is voor een belangrijk deel de oorzaak van het nog steeds afnemen van de aantallen neushoorns, zowel in Azië als in Afrika; ook aan andere delen van het lichaam van neushoorns wordt magische en/of therapeutische werking toegeschreven.

Neushoorns bewoonden in vroeger tijden in een groot aantal, soms bizarre vormen grote delen van de wereld. *Baluchitherium* (Zuid-Azië, uitgestorven in het Boven-Mioceen) was zeer groot en hoornloos; in Europa (ook in Nederland en België) leefde o.a. de wolharige neushoorn (*Coelodonta antiquitatis*, Tubantien, Pleistoceen).

De recente neushoorns worden in twee groepen ingedeeld, de drie Aziatische en de twee Afrikaanse soorten. De Aziatische vormen hebben snijtanden in onder- en bovenkaak, een aantal opvallende huidplooien die de indruk van pantserplaten geven en 1-2 hoorns. De Afrikaanse vormen hebben geen snijtanden en slechts enkele huidplooien, terwijl altijd twee hoorns aanwezig zijn. De Aziatische neushoorns gebruiken hun snijtanden in de strijd met soortgenoten en vijanden, en geven de voorkeur aan bijten boven stoten, zoals de Afrikaanse neushoorns doen.

Van de Aziatische neushoorns is de sterk behaarde Sumatraanse neushoorn, *Dicerorhinus sumatrensis*, van Sumatra, Borneo, Malakka, Thailand en Birma, de kleinste en zeldzaamste. Deze soort heeft twee kleine hoorns, tot 2,80 m lang; schouderhoogte

neushaai (*Lamna nasus*) (uit: A. Wheeler 'The Fishes of the British Isles and North-West Europe', 1969)

tot 1,50 m. De Javaanse neushoorn, *Rhinoceros sondaicus*, heeft slechts één hoorn (record 27 cm), die bij het vrouwtje slecht ontwikkeld is; schouderhoogte: 1,60 m. Deze soort komt nog zeer zelden voor. De grootste onder de Aziatische soorten is de Indische neushoorn, *R. unicornis*, lengte tot 4,20 m, schouderhoogte tot 2 m, gewicht tot 2 ton. De wijfjes zijn kleiner en lichter dan de mannetjes. Het dier draagt slechts één hoorn, maximaal 60 cm lang. Vroeger was deze soort over geheel Noord-India verspreid; nu is zij beperkt tot enige reservaten (Nepal, Bengalen, Assam). Met deze neushoorn is succesvol gefokt in dierentuinen (vooral Bazel). Deze neushoorn bewoont landschapstypen met lang gras (waar de dieren geheel in verdwijnen), terwijl de andere twee Aziatische soorten min of meer uitgesproken oerwoudbewoners zijn.

De minder primitieve Afrikaanse neushoorns verschillen onderling nogal, o.a. in hun voedsel. De puntlipneushoorn (ook wel zwarte neushoorn genoemd), *Diceros bicornis*, voedt zich met takken en bladeren, terwijl de breedlipneushoorn of witte neushoorn, *Ceratotherium simum*, een graseter is. Deze laatste is na de olifant het grootste landdier; schouderhoogte tot 2 m, lengte ruim 4 m, gewicht tot 3 ton (uitzondering 5 ton), hoornrecord 1,25 m. Beide Afrikaanse neushoorns zijn overigens grijsachtig van kleur. De brede bovenlip van de breedlipneushoorn is een aanpassing aan een grazend leven; de bult in de nek speelt een rol bij het bewegen van de zware kop. Deze neushoorn bewoonde vroeger grote delen van Oost- en Zuid-Afrika, maar komt nu alleen nog voor in reservaten in Zoeloeland (Natal) en in kleinen getale op de grens van Oeganda, de Soedan en Zaire. De breedlipneushoorn in zuidelijk Afrika is het paradepaard van de natuurbescherming; slechts enkele tientallen (na de Tweede Wereldoorlog) vermenigvuldigden zich zo voor spoedig dat honderden exemplaren afgevoerd moesten worden.

De puntlipneushoorn is de algemeenste onder de neushoorns. Het verspreidingsgebied strekt zich uit van de Kaap tot in Noord-Afrika, maar het dier is uitgeroeid in een groot aantal gebieden en is alleen nog vrij algemeen in reservaten aan te treffen (o.a. in Zoeloeland en Oost-Afrika). Schouderhoogte tot 1,60 m, lengte tot 3,75 m, gewicht tot 2 ton, hoorn meestal ca. 50 cm. In tegenstelling tot de breedlipneushoorn is de puntlipneushoorn niet sociaal van aard. Hoewel zeer temperamentvol, worden zij in dierentuinen snel tam. De levensduur van neushoorns bedraagt gemiddeld ca. 50 jaar. Afb.p.324.

LITT. W.Schack, Ich jagte das Weisse Nasehorn mit Kamera und Blitzlicht im Zululand (1958); C. A.W. Guggisberg, S.O.S. Rhino, a survival book (1966); R.Schenkel en L.Schenkel, Ecology and behaviour of the black rhinoceros (1969); A.Hoogerwerf, Ujung Kulon, the land of the last Javan rhinoceros (1970); J.G.Davis, Operation Rhino (1972); I.Player, The White Rhino saga (1972); R.Schenkel, Operatie neushoorn (z.j.); N.J.van Strien, The Sumatran or two-horned Asiatic rhinoceros (1975).

neus'hoornvis, m. (-sen), *Naso*, vissengeslacht uit de familie doktersvissen.

© De neushoornvis lijkt op de → doktersvis, maar onderscheidt zich daarvan o.a. door het soms voorkomen van een bult of hoornvormig uitsteeksel voor de ogen en twee beenschildren (in plaats van mesvor-

neushoornvogels. Dubbelneushoornvogel (*Dichoceros bicornis*)

mige stekels) aan weerskanten van de staart. Het zijn zeevissen uit de tropische gordel van de Grote en Indische Oceaan. Lengte tot 80 cm.

neus'hoornvogels, m. (mv.), Bucerotidae, een vogelfamilie, behorend tot de orde scharrelaarachtigen.

© De neushoornvogels zijn met twaalf geslachten (43 soorten) vertegenwoordigd in Afrika ten zuiden van de Sahara (behalve Madagascar) en in tropisch Azië (van Zuidwest-Arabië tot de Salomons Eilanden). Zij zijn gekenmerkt door o.a. reusachtige uitwassen op de bovensnavel. Hun voedsel bestaat uit kleine gewervelde dieren, vogeleieren, insecten, vruchten en zaden. Met uitzondering van de twee grondneushoornvogelsoorten (geslacht *Bucorvus*) zijn het alle boomvogels. Het mannetje metselt tijdens de broedtijd het vrouwtje in een boomholte in met behulp van leem, en brengt haar en de jongen voedsel.

Neusiedler Meer, meer dat voor het grootste deel gelegen is in Oostenrijk, het uiterste zuiden in Hongarije, groot 337 km², tot 3 m diep. Het Neusiedler Meer ligt in het laagste deel van Burgenland. Aan de westzijde wordt het meer begrensd door een moerassige rietvlakte, aan de oostzijde door een strandwal. Het heeft brak water door het droge klimaat. Het meer wordt gevoed door de Wulka; de waterspiegel schommelt sterk. Toenemend toerisme vormt een bedreiging van de zeldzame plantengroei en het vogelreservaat bij Neusiedl.

neus'je, o. (-s), kleine neus; *het - van de zalm*, het fijnste, lekkerste, beste, mooiste.

neuskeel'fibroom, o. (-bromen), een angiofibroom (bloedvatwoekering) van de neuskeelholte.

© Achter de inwendige neus begint de neuskeelholte, die hier met haar achterste wand tegen de schedelbasis aanligt. Op deze plaats kunnen zich snelgroeïende, vaatrijke vezelige gezwellen ontwikkelen, die veel vaker voorkomen bij jongens dan bij

meisjes. Dit soort fibroom begint op 8-10-jarige leeftijd om meestal spontaan, in de pubertijd weer te verdwijnen. Deze gezwellen bloeden zeer gemakkelijk, en operatie is daardoor en door de lokalisatie riskant. Meestal wordt niet naar volledige verwijdering gestreefd, wel naar verkleining. Histologisch is het neuskeelfibroom een goedaardig gezwel, maar er is soms toch infiltratieve groei in de schedelbasis, waardoor de tumor klinisch als kwaadaardig beschouwd kan worden. Bij inspectie via de neus ziet men een ronde, gladde zwelling, die met intact slijmvlies is bedekt.

neuskeel'holte, v. (-n, -s), *nasodarynx* of *rhinofarynx*, het bovenste deel van de keelholte, een ruimte die ligt achter de neusholte en reikt van de schedel tot het zachte gehemelte.

© In de neuskeelholte monden de beide buizen van Eustachius uit (→gehoororgaan, afb.2). In het slijmvlies van de neuskeelholte vindt men ophopingen van lymfocyten, die de neus- en keelamandelen (→amandelen, →adenoïde vegetaties) vormen.

neus'kegel, m. (-s), kegelvormig stuk dat de neus van iets vormt.

neus'klank, m. (-en), klank waarbij de uitgedemde lucht ten dele of uitsluitend door de neus gaat; nasaal.

neus'knijper, m. (-s), 1. pranger, nijpizer van hoefsmeden; 2. knijpbril.

neus'koepel, m. (-s), koepel in de neus van een vliegtuig.

neus'kus, m. (-sen), begroetingswijze waarbij de neuzen tegen elkaar gewreven worden.

neus'lengte, v. (-n), *iemand een - vóór zijn*, maar net vóór zijn.

neus'peuteren, onbep. w., het peuteren in de neus.

neus'poliep, v./m. (-en), plaatselijke woekering van het neusslijmvlies.

© In de meeste gevallen zijn neuspoliepen zeer goedaardig en kunnen zij gemakkelijk verwijderd worden. Zij hinderen doordat zij de ademhaling bemmeren en bij uitgebreidheid ertoe leiden dat de patiënt door de mond ademt. Ook de klank van de stem wordt erdoor beïnvloed. Neuspoliepen worden veroorzaakt door een ontsteking; zeer vaak ligt aan het ontstaan een allergie ten grondslag. Zij kunnen echter ook de eerste symptomen zijn van de ontwikkeling van een kwaadaardig gezwel. Neuspoliepen worden chirurgisch verwijderd door wegbranden.

neus'register, o. (-s), orgelregister dat een soort van neusgeluid heeft.

neus'ring, m. (-en), ring die, m.n. bij stieren, door het neustussenschot wordt gebracht.

© De meestal gladde ijzeren neusring dient om de stieren in noodgevallen te kunnen bedwingen met behulp van een touw of leidstok die eraan is bevestigd. Bij varkens mag om het wroeten tegen te gaan in de rand van de snuit alleen een gladde en roestvrije neusring worden aangebracht.

neus'rot, o., een ziekte in tomaten.

neushoorns

1. *Indische neushoorn* (*Rhinoceros unicornis*)
2. *Puntlipneushoorn* (*Diceros bicornis*)

Artikel p. 323

